

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA
MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O‘ZBEK TILIVA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

ALISHER NAVOIY
HAYOTI VA IJODINI O‘RGANISH BO‘YICHA

Dastur va uslubiy qo‘llanma

Toshkent – 2020

Mazkur dastur va uslubiy qo‘llanma o‘zbek mumtoz adabiyotining yirik namoyandasi, buyuk mutafakkir shoir Alisher Navoiy hayoti va ijodiy merosini oliy ta‘limning nofilologik yo‘nalishlarida o‘rganish uchun ishlab chiqildi. Unda Alisher Navoiy hayoti va ijodiga doir muhim ma‘lumotlar, ijodkorning ilmiy-ijodiy merosi qamrab olingan, buyuk mutafakkir asarlariga doir yangicha talqinlar berilgan.

Har bir mavzu so‘ngida jadval va chizmalar asosida ma‘ruzaning uslubiy ta‘minoti ishlab chiqilgan.

Ushbu o‘quv dasturi va uslubiy qo‘llanma Alisher Navoiy hayoti va ijodi bo‘yicha nofilologik ta‘lim yo‘nalishlarida dars mashg‘ulotlari olib boruvchi professor-o‘qituvchilar uchun mo‘ljallangan.

Mas’ulmuharrir:

Shuhrat Sirojiddinov,
filologiya fanlari doktori, professor

Tuzuvchi:

Dilnavoz Yusupova,
filologiya fanlari doktori, dotsent

Taqrizchilar:

Boqijon To‘xliyev,
filologiya fanlari doktori, professori

M.Muhiddinov,
filologiya fanlari doktori, professori

Mazkur uslubiy qo‘llanma Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Kengashining 2020-yil 21-avgustdagi 1-sonli yig‘ilishida muhokama qilingan va nashrga tavsiya etilgan.

I. KIRISH

Alisher Navoiy dunyo tafakkuri tarixida o‘zining abadiyatga daxldor asarlari va benazir dahosi bilan turkiy xalqlarning ma’naviy siymosini yarata olgan hamda asarlarida tarannum etgan ezgu g‘oyalari bugungi kungacha o‘z ahamiyatini yo‘qotmay kelayotgan so‘z san’atkoridir. Ham adabiy va ilmiy asarlari, ham go‘zal insoniy fazilatlari bilan barchaga o‘rnak bo‘lib kelayotgan Alisher Navoiyning rang-barang ijodi barcha siyosat-u rayoslardan ustun kelib, Vaqt atalmish oliy hakamni ham o‘z izmiga bo‘ysundirganligi, dunyodagi eng oliy mo‘jiza – So‘z qudrati va uning go‘zal o‘zbekona ifodasi sifatida umumbashariyat mulkiga aylanganligi rad etib bo‘lmas haqiqatlardan hisoblanadi. Shu bois, ma’naviyatning umrboqiy sarchashmalariga doimiy ehtiyoj sezadigan bashariyat farzandlari bugungi kunda ham Navoiyning o‘lmas satrlarida tajassum topgan hayotiy hikmatlardan ko‘proq bahramand bo‘lishga harakat qiladi.

II. FAKULTATIV O‘QUV KURSINING MAQSADI

Alisher Navoiyning boy adabiy va ilmiy merosini nofilolog talabalarga ta’lim berish orqali ularni yuksak ma’naviyatli va keng ma’rifat sohibi etib tarbiyalashdir. O‘zbek mumtoz adabiyoti va o‘zbek milliy ma’naviyatining shakllanish va rivojlanish qonuniyatlarini anglash yo‘lida ochqich – kalit vazifasini bajaradigan Navoiy ijodini o‘rganish orqali yoshlarda sog‘lom tafakkur tarzini shakllantirish, o‘zbek adabiyoti tarixining eng muhim davri haqida har tomonlama bilim hosil qilish, ma’naviy dunyosining mukammal bo‘lishiga ko‘maklashish ushbu o‘quv fanining asosiy maqsadlaridan hisoblanadi.

III. FAKULTATIV O‘QUV KURSINING VAZIFALARI

- O‘zbek adabiyoti rivojida, o‘zbek adabiy tilining shakllanishida Alisher Navoiy ijodiy merosining o‘rni va mavqeini ochib berish;
- Alisher Navoiyning hayot yo‘li, biografiyasi, ilmiy-ijodiy merosi, davlat arbobi sifatidagi xayrli ishlarini talaba yoshlarga tanishtirish;
- Badiiy adabiyotning so‘z san’ati ekanligi, shoir asarlari badiiyati, nafosati, badiiy so‘zning qudrati kabi masalalarni tahlil qilish, adabiyotning estetik vazifasini yoritish;
- Yoshlarni milliy-ma’naviy merosga hurmat ruhida tarbiyalash, asl insoniy xislatlarni ulug‘lagan Navoiy asarlarini yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish yo‘lida targ‘ib etish;
- Alisher Navoiyning shaxsan o‘zi, yaratgan obrazlari, hikoyat va hikmatlari orqali odamiylik, rostgo‘ylik, vafo, hayo, himmat, karam kabi fazilatlarni targ‘ib etish, umrning mohiyati, inson aslida qanday bo‘lishi kerak, degan masalaning yechimini shoir asarlari zamiridan izlash, tahlillar orqali yoshlar ongiga singdirib borish;
- Alisher Navoiyning “Xamsa” dostonlari, “Lison ut-tayr” dostoni, “Mahbub ul-qulub” asarlarini bugungi kun nuqtayi nazaridan kelib chiqib tahlil qilish.

IV. FAKULTATIV O‘QUV KURSINI O‘ZLASHTIRISHGA QO‘YILADIGAN TALABLAR:

– Alisher Navoiyning fenomeni, shaxsiyati, hayot yo‘li, tafakkur dahosi, o‘zbek tili va adabiyoti, millat madaniyati rivojiga qo‘shgan hissasi, ilmiy va ijodiy faoliyati, o‘zbek davlatchiligi va ma’naviyati tarixida tutgan o‘rni haqida *tasavvurga* ega bo‘lishi;

– Navoiy asarlari tili, lirik, epik, ilmiy-filologik, tarixiy, irfoniy, diniy-falsafiy asarlarining o‘ziga xos jihatlari, ma’no qatlamlari, o‘zbek va jahon adabiyotining keyingi rivojiga ko‘rsatgan ta’siri bilan bog‘liq masalalarni *bilishi va amaliyotda ushbu bilimlardan foydalana olishi*;

– Navoiy asarlarini o‘rganish orqali mumtoz adabiyot namunalarini to‘g‘ri tahlil va talqin qila olish bilimi, malakasi va *ko‘nikmalariga ega bo‘lishi kerak*.

V. FAKULTATIV O‘QUV KURSINING BOSHQA FANLAR BILAN BOG‘LIQLIGI

Fakultativ o‘quv kursi – “O‘zbek adabiyoti tarixi”, “Pedagogika”, “Tarix”, “Madaniyatshunoslik”, “Ma’naviyat asoslari”. “Milliy g‘oya va mafkura” va ijtimoiy-gumanitar fanlar bilan o‘zaro aloqador hisoblanadi.

VI. FAKULTATIV O‘QUV KURSINING HAJMI VA MAZMUNI

Fakultativ o‘quv kursining hajmi:

№	Mashg‘ulot turi	Ajratilgan soat
1	Ma’ruza	10
2	Muloqot	6
3	Munozara	2
4	Taqdimot	2
	JAMI:	20

Mashg‘ulotlarning mavzulari, mazmuni, kutiladigan natija va ularga ajratilgan soatlarning miqdori:

	Mavzular	Mazmuni	Kutiladigan natija	soat
	MA’RUZALAR			10
1	Alisher Navoiy ijodining jahonshumul ahamiyati, shoir	Ma’ruzachi turkiy xalqlarning «shams ul-millat»i bo‘lgan Nizomiddin Mir Alisher	Talaba Alisher Navoiy hayoti va ijodi bilan batafsil tanishadi. Shoirning tarjimai holi,	2

	shaxsiyatining dunyo tamaddunida tutgan o'rnini. Shoirning hayoti va ijodiy faoliyati	Navoiy jahon adabiyoti xazinasini o'zining hassos she'riyati, buyuk «Xamsa»si, fan sohalari-ning turli tarmoqlariga bag'ishlangan boy ilmiy merosi bilan boyitgan so'z san'atkorligi, o'z ijodiy merosida 26 mingdan ortiq lug'at boyligidan foydalangani, asarlaridagi chuqur falsafiy mushohadakorlik, ma'no-mohiyatning keng ko'lamliligi va nazmiy merosi bilan jahon ahlini hayratga solib kelayotganligini talaba yoshlarga bayon qiladi. Navoiyning zamondoshlari Xondamir, Mirxond, Vosifydan tortib, to bugungi kungacha Navoiy ijodining o'rganilish tarixi, xorijda o'rganilishi, asarlarining dunyo kutubxonalaridagi manbalari haqida ma'lumot beradi.	fazilatlari, bajargan ishlari bilan tanishib borish asnosida shoir dahosini, uning o'z davri ijtimoiy-siyosiy, adabiy muhitida tutgan o'rnini va mavqeini bilib boradi. Zamondoshlari qoldirgan ma'lumotlardan tortib, bugungi kungacha katta tarixiy yo'lni bosib o'tgan navoiyshunoslik yutuqlaridan bahramand bo'ladi. Turkiy tilning rivojida shoirning mehnati beqiyos ekanini anglab yetadi.	
2	Alisher Navoiyning lirik merosi	Sharq she'riyati tarixini Alisher Navoiy lirikasisiz tasavvur etib bo'lmasligi, shoir lirik merosi o'zigacha yaratilgan fors-tojik va turkiy she'riyatning davomi bo'lish bilan birga barcha zamonlardagi o'zbek she'riyatining eng yuksak cho'qqisi ekanligini ma'lumotlarda aytadi. Har ikkala tilda yuksak badiiy asarlar yarata olish qobiliyatiga ega bo'lgan	Shoir yaratgan lirik merosning hajmi va mazmuni bilan tanishadi. Navoiynig ijodga kirib kelishi va muxlislari tomonidan e'tirof etilishi, yirik devonlarining tuzilishi, hajmi, lirik janrlarni qamrab olgani kabi ma'lumotlarga ega bo'lib boradi. "Xazoyin ul-maoniy" kulliyoti mundariyasi bilan tanishadi, g'azal-larni	2

		shoir 45 ming misraga yaqin turkiy tildagi she'rlari va 12 ming misradan ortiq fors-tojik tilidagi nazmiy merosi bilan o'sha davr she'riyati rivojiga katta hissa qo'shganligi, shoirning muxlislari uning she'rlarini to'plab devon tuzganlari, bu devon fanda shartli ravishda «Ilk devon» deb nomlangan bo'lib, 391 g'azal, 41 ruboiy, 1 mustazod, 1 muxammas – jami 434 she'rdan tashkil topganligi, shuningdek, “Badoye' ul-bidoya”, “Navodir un-nihoya” devonlarini tuzgani, to'rt devonni o'z ichiga olgan “Xazoyin ul-maoniy” kulliyoti haqida ma'lumot beradi.	tahlil qiladi, yangi topilgan devonlariga doir qiziqarli ma'lumotlar bilan oshno bo'ladi.	
3	Xamsanavislik an'anasi va Alisher Navoiy “Xamsa”si. “Hayrat ul-abror” dostonining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari	Sharq epik poeziyasi tarixi xamsachilik an'anasi bilan chambarchas bog'liq ekanligi, dastavval XII asrda vujudga kelgan xamsa janri sakkiz asrga yaqin vaqt davomida yuzlab javob dostonlarga ega bo'lgani, Sharq adabiyotida birinchi bo'lib «Xamsa» yozgan shaxs buyuk ozarbayjon shoiri <i>Nizomiy Ganjaviy</i> ekanligi, Nizomiy beshligi yaratilgandan keyin oradan bir asr vaqt o'tib, <i>Xusrav Dehlaviy</i> (1253 – 1325) unga javob yozishi va shu bilan xamsanavislik	Talaba Sharq epik poeziyasi tarixi, unda xamsachilikning tutgan o'rni, buyuk xamsanavis adiblar ijodi bilan tanishib boradi. Xamsachilik an'anasi tarixini o'rganadi. Alisher Navoiyning “Xamsa” dostonlari bilan tanishadi. Navoiyning badiiy mahorati, iste'dodining kuchi, xamsanavis adiblarga turkiy tilda javob yozganini besh doston misolida ko'rib chiqadi “Hayrat ul-abror” dostonini tahlil qiladi. Dostonning tuzilishidan	2

		<p>an'anasini boshlab bergani, Alisher Navoiy 1483-1485 yillarda o'zining yirik asari bo'lmish "Xamsa"ni yaratgani. Navoiy «Xamsa»si bir-biri bilan ich-ichidan mustahkam bog'langan beshta dostonni o'z ichiga oluvchi yaxlit asar ekanligi, adib unda zamonasining barcha dolzarb masalalarini qalamga olgani, «Hayrat ul-abror»da shoir umr, uning mazmuni, tabiat, jamiyat va inson munosabatlariga doir savollarni qo'ysa, keyingi dostonlarda muayyan taqdirlar, voqealar misolida ularga javob berishga harakat qilgani kabi ma'lumotlar talabalarga taqdim etiladi. Ma'ruzada "Hayrat ul-abror" dostoni tuzilishi, mazmun-mundariyasi haqida bayon qiladi. Muqaddima va xotima qismlar, hikoyat va hikmatlarning mazmuni, ularda ko'tarilgan masalalarni tahlil qilish orqali tushuntiradi.</p>	<p>ko'zlangan maqsad, badiiy so'zning kuchi kabi masalalarni tahlil qiladi. Nazariy va axloqiy boblarni mutanosibligi, ularda ko'tarilgan masalalarni sharhlaydi, izohlaydi, zamon bilan bog'laydi, yo'qolib borayotgan xislatlar borasida o'y-lab ko'radi, Navoiyning inson va uning axloqiga doir fikrlarini uqadi. Tahlillar natijasida talaba ma'naviy-ma'rifiy tarbiya oladi.</p>	
4	<p>Navoiyning ishqiy dostonlari. "Farhod va Shirin" va "Layli va Majnun"</p>	<p>Alisher Navoiy ijodida ishq mavzusining asosiy o'rinni egallashi. Bu mavzu, umuman, musulmon Sharqi she'riyatida ham yetakchi o'rinda bo'lib, Alisher Navoiy unga o'z ijodining deyarli barcha bosqichlarida murojaat qilgani, Navoiyning</p>	<p>Talaba Sharqning mashhur syujetlari bilan tanishib boradi, "Farhod va Shirin" dostoni syujeti bilan yaqindan tanishadi. Doston badiiyatida katta ahamiyatga ega muqaddima va xotima boblarni tahlli qiladi,</p>	2

		<p>iyning ishqiy dostonlari. Navoiygacha “Farhod va Shirin” dostoni “Xusrav va Shirin” shaklida mashhur bo‘lgani, Xusrav tarixiy shaxs sifatida. Badiiy adabiyotda Xusrav va Shirin muhabbati haqida ilk bora Firdavsiyning “Shohnoma” dostonida ma’lumot berilgani, Nizomiy bu mavzuni alohida ishqiy-sarguzasht doston holiga keltirgani, Navoiyning “Farhod va Shirin” dostoni 54 bob, 5782 baytdan iborat ekanligi va asar mazmuni bilan talabalarni tanishtiradi. Asardagi obrazlar tizimi, ulardan ko‘zlangan maqsad, Farhod obraziga yuklangan xislatlar, komillik yo‘li kabi masalalar tahlil qilinadi. Xuddi shuningdek, “Layli va Majnun” dostoni 38 bob, 3623 baytdan iborat ekanligi, muqaddima va asosiy, xotima boblar, asosiy mazmundagi voqealar tizimi tahlilga tortilib, doston haqida ma’lumot beriladi.</p>	<p>hamd, na’t, munajat, me’roj kechasi ta’rifi, ustozlar madhi, so‘z ta’rifi, ishq jilolari kabi mavzulardagi Navoiyning fikrini uqib boradi, badiiy so‘zning kuchi va Navoiyning badiiy mahoratidan bahramand bo‘ladi. Asosiy voqealar mazmuni bilan tanishadi, undagi obrazlar tizimi, qahramonlar xatti-harakatlari, xislatlarini tahlil qiladi. Navoiy obrazlarga yuklangan xususiyatlar orqali aslida inson qanday bo‘lishi kerak degan g‘oyani anglab boradi. Dostonlarning bugungi kundagi ma’rifiy ahamiyatini tushunib yetadi.</p>	
5	“Sab’ ai sayyor” va “Saddi Iskandariy” dostonlari.	<p>Ma’ruzada har ikki doston haqida ma’lumot beriladi. “Sab’ ai sayyor”da ko‘tarilgan shoh va oshiqlik, murakkab kompozitsion qurilma, kirish boblar, asosiy qism va</p>	<p>Dostonlar mazmun-mohiyati bilan tanishadi. “Sab’ ai sayyor”dagi har bir hikoyatga yuklangan vazifa va uning tarbiyaviy ahamiyatini anglab boradi. Dostonlar syujetini</p>	2

		<p>hikoyatlarning o‘zaro aloqasi, har bir hikoyatda ko‘tarilgan g‘oya va uning tarbiyaviy ahamiyati haqida tushuntiradi. Doston xotimasini ibratli yakunlaydi. Xuddi shuningdek, “Saddi Iskandariy” dostonidagi Iskandar obrazini ham yetakchi mavzular – shoh va jamiyat, ota va o‘g‘il, shoh va olimlar, elu yurt farovonligi kabi masalalar haqida ma‘lumot beradi.</p>	<p>o‘zlashtiradi. Navoiyning badiiy mahorati, obrazlarga yuklagan xislatlari, umuman badiiy so‘zning jilvasi, so‘zdagi nafosat, estetik zavq kabi tushunchalarin his qilib boradi, ma‘naviy naf’ oladi. Navoiyning xayolot olami, dunyoqarashi, yaratuvchanlik iqtidorini biladi, buyuk shoir dahosiga, badiiy ijod ahllariga nisbatan hurmat hissi tarbiyalanadi.</p>	
SUHBAT – MULOQOTLAR			6	
1	<p>Xondamirning “Makorim ul-axloq” asarida Navoiy shaxsiyati va ijtimoiy faoliyatiga doir qarashlar.</p>	<p>Muloqot darsi uchun Xondamirning “Makorim ul-axloq” asarini o‘qish tavsiya etiladi. Asardagi har bir bob talabalarga taqsimlab beriladi. Jumladan, “Olijanob xulqlar fazilati va dunyo ulug‘lari pushti-panohining saodatli tug‘ilishi haqida” “Aql va idrokning ulug‘ligi hamda yuksak darajasi haqida”, “Ilmning fazilati va olimlarning marbatasi haqida”, “She’r fazilati va shoir-larning yuksak martabalar haqida” kabi boblarini har bir talaba alohida so‘zlaydi, ularga ilova qilingan Alisher Navoiyning o‘sha xislatlarini ifoda etuvchi hayotiy hikoyatlarni hikoya qiladi.</p>	<p>1. Talaba Navoiy zamondoshlari bildirgan aniq ma‘lumotlarga ega bo‘ladi. 2. Har bir talaba mustaqil o‘qiydi, biri-birini to‘ldiradi. 3. Boblardagi ma‘lumotlarni Navoiyning xislatlariga bag‘ishlab tahlil qiladi. 4. Shoirnig davlat arbobi, shoir, oddiy inson sifatidagi fazilatlari bilan tanishadi. 5. Shoir shaxsiyati, hayoti va ijodiy faoliyati borasida ma‘lumotga ega bo‘ladi.</p>	2
2	<p>Navoiy g‘azallarida</p>	<p>Talaba tavsiya etilgan adabiyotlar orqali Navo-</p>	<p>1. Talaba Navoiyning devonlari bilan tanisha-</p>	2

	<p>ijtimoiy-ma'rifiy g'oyalar talqini</p>	<p>iyning lirik merosi bilan tanishadi. Devonlarining tuzilishi, hajmi, janrlari borasida ma'lumotga ega bo'ladi. G'azallarini mavzu doirasiga ko'ra tasniflaydi. "G'aroyib ussig'ar" devonidagi ilk g'azalni tahlil qiladi. Shuningdek, ustoz yetakchiligida oshiqona, orifona, ma'rifiy mavzudagi g'azallarini tahlil qiladi. G'azal tahlili, lug'at bilan ishlash, nastriy bayonini yaratish, tasavvufiy timsollar ma'nosini anglash o'rgatiladi.</p>	<p>di. 2. Devonlarining qo'lyozmalari, dunyo kutubxonalaridagi manbalari bilan yaqindan tanishadi. 3. Shoirning lirik merosi hajmi, mavzu mundarijasining salmog'ini anglaydi, shoir ijodining sermahsul ekanligini bilib, faxr hissi uyg'onadi. 4. G'azal tahlil qiladi, Navoiyning ijod olamini anglab boradi. 5. G'azal tahlil qilish ko'nikmasiga ega bo'ladi, matn bilan ishlashni o'rganadi. 6. G'azaldagi ma'no olamidan ma'naviy-ma'rifiy tarbiya oladi.</p>	
3	<p>Shoirning ruboiy va qit'alarida falsafiy va ijtimoiy-axloqiy masalalar</p>	<p>Shoir ruboiylarining tuzilishi va badiiyati masalalariga e'tibor qaratiladi. Ruboiylar zamiridagi shoirning falsafiy olami, dunyoqarashi masalasini o'rganadi. Qit'a janri orqali axloqiy masalalar tahliliga e'tibor qaratiladi. Bunda talabalar ruboiy va qit'alardan namunalar yodlaydi va tahlil qiladi.</p>	<p>1. Shoir ruboiylari bilan tanishadi. Ruboiylardagi falsafiy masalalarni tahlil qiladi? Shoir nima demoqchi, nega shunday, aslida qanday bo'lishi kerak, degan masalalar yechimiga javob izlaydi. Mushohada qiladi, fikrlaydi, dunyoqarashi o'sadi, zamon bilan bog'laydi. 2. Qit'alardagi axloqiy-tarbiyaviy masalalarga e'tibor qaratadi. Shoirning ma'naviy olami, qaysi xislatlarni qoralagan, qaysi xislatlarni ulug'lagan, kabi savollarga javob</p>	2

			izlaydi. Ma'naviyatli komil inson timsolini o'z siymosida tasavvur qilib ko'radi, ma'naviy tarbiya oladi.	
MUNOZARALAR				2
1	“Lison ut-tayr” – ramziy-majoziy doston	Doston bilan to'liq tanishib chiqish va qo'shimcha adabiyotlarni o'qish tavsiya etiladi. (S.Olimov. “Naqshband va Navoiy”). Talabalarga munozara uchun mavzular taqdim etiladi. Jumladan, “Ajrilib turmaslik odobi”, “Hudhud – yo'l-boshlovchi timsoli”, “Semurg' – bu o'zlikni anglash”, “Komillik manzillari” mavzularida munozara uyushtiriladi. Qushlar obraziga ta'rif beriladi, hayotdagi odamlarga qiyoslanadi, hudhudning tanbehlari muhokamaga qo'yiladi. Hikoyatlar syujeti tahlil qilinadi, har bir talaba o'z fikri bilan ishtirok etadi.	1. Talabalar doston matni bilan tanishadilar, mavzuga doir qo'shimcha manbalar bilan tanishadi. Fikr doirasi kengayadi, tahlil qilish ko'nikmasi shakllanadi. 2. Obrazlarni tahlil qiladi, ulardagi xislatlarni hayotga tadbiq qilib ko'radi. 3. Navoiyning ideali-dagi insonni belgilaydi, undan o'rnak oladi, xulosa chiqaradi. 4. Tasavvufiy adabiyot bilan tanishadi, matndan mohiyat izlashni o'rganadi, fikrlaydi.	
TAQDIMOT				2
1	“Mahbub ul-qulub” – Sharq axloqshunosligining nodir namunasi	Asarda berilgan jamiyatdagi turli toifa kishilariga berilgan tavsiflarni o'rganadi. Navoiyning kasb-hunar mezonlarini saralab oladi, kasb-hunar etikasi talablarini shakllantiradi. Navoiyning tanbehlari va o'gitlarini saralab oladi, taqdimotlarda ulardan foydalanadi.	Kasb odobi, axloqi bilan tanishadi. Shaxs-dagi majburiyatlar, burch va vazifalar borasida kengroq ma'lumotga ega bo'ladi. Ularni saralash jarayonida izlanadi, aql tarozisidan o'tkazadi, ibrat oladi, boshqalarga ham targ'ib qiladi.	2

VII. “ALISHER NAVOIY HAYOTI VA IJODI” KURSINI O‘QITISHNING O‘QUV-USLUBIY TA‘MINOTI

“ALISHER NAVOIY HAYOTI VA IJODI” KURSINING SILLABUSI

Fanning qisqacha tavsifi					
OTMning nomi va joylashgan manzili:					
Kafedra:	O‘zbek tili va adabiyoti				
Ta‘lim sohasi va yo‘nalishi:					
Fanni (kursni) olib boradigan o‘qituvchi to‘g‘risida ma‘lumot:	e-mail:				
Dars vaqti va joyi:	Kursning davomiyligi:				
Individual grafik asosida ishlash vaqti:					
Fanga ajratilgan Soatlar	Auditoriya soatlari			Mustaqil ta‘lim:	30
	Ma‘ruza:	10	Seminar		
Fanning boshqa fanlar bilan bog‘liqligi (prerekvizitlari):	Fakultativ o‘quv kursi – “O‘zbek adabiyoti tarixi”, “Pedagogika”, “Tarix”, “Madaniyatshunoslik”, “Milliy g‘oya va mafkura” va ijtimoiy-gumanitar fanlar bilan o‘zaro aloqador hisoblanadi.				
Fanning mazmuni					
Kursning maqsad va vazifasi:	<p>Fanning asosiy maqsadi – Alisher Navoiyning boy adabiy va ilmiy merosini nofilolog talabalarga ta‘lim berish orqali ularni yuksak ma‘naviyatli va keng ma‘rifat sohibi etib tarbiyalashdir. O‘zbek mumtoz adabiyoti va o‘zbek milliy ma‘naviyatining shakllanish va rivojlanish qonuniyatlarini anglash yo‘lida ochqich – kalit vazifasini bajaradigan Navoiy ijodini o‘rganish orqali yoshlarda sog‘lom tafakkur tarzini shakllantirish, o‘zbek adabiyoti tarixining eng muhim davri haqida har tomonlama bilim hosil qilish, ma‘naviy dunyosining mukammal bo‘lishiga ko‘maklashish ushbu o‘quv fanining asosiy maqsadlaridan hisoblanadi.</p> <p>Fanning vazifasi:</p> <ul style="list-style-type: none"> – O‘zbek adabiyoti rivojida, o‘zbek adabiy tilining shakllanishida Alisher Navoiy ijodiy merosining o‘rni va mavqeini ochib berish; – Alisher Navoiyning hayot yo‘li, biografiyasi, ilmiy- 				

	<p>ijodiy merosi, davlat arbobi sifatidagi xayrli ishlarini talaba yoshlarga tanishtirish;</p> <ul style="list-style-type: none"> – Badiiy adabiyotning so‘z san’ati ekanligi, shoir asarlari badiiyati, nafosati, badiiy so‘zning qudrati kabi masalalarni tahlil qilish, adabiyotning estetik vazifasini yoritish; – yoshlarni milliy-ma’naviy merosga hurmat ruhida tarbiyalash, asl insoniy xislatlarni ulug‘lagan Navoiy asarlarini yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish yo‘lida targ‘ib etish; – Alisher Navoiyning shaxsan o‘zi, yaratgan obrazlari, hikoyat va hikmatlari orqali odamiylik, rostgo‘ylik, vafo, hayo, himmat, karam kabi fazilatlarini targ‘ib etish, umrning mohiyati, inson aslida qanday bo‘lishi kerak, degan masalaning yechimini shoir asarlari zamiridan izlash, tahlillar orqali yoshlar ongiga singdirib borish; – Alisher Navoiyning “Xamsa” dostonlari, “Lison ut-tayr” dostoni, “Mahbub ul-qulub” asarlarini bugungi kun nuqtayi nazaridan kelib chiqib tahlil qilish. 				
Talabalar uchun talablar	<p>Fakultativ kursni o‘zlashtirish jarayonida talaba:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Alisher Navoiyning fenomeni, shaxsiyati, hayot yo‘li, tafakkur dahosi, o‘zbek tili va adabiyoti, millat madaniyati rivojiga qo‘shgan hissasi, ilmiy va ijodiy faoliyati, o‘zbek davlatchiligi va ma’naviyati tarixida tutgan o‘rni haqida tasavvurga ega bo‘lishi; – Navoiy asarlari tili, lirik, epik, ilmiy-filologik, tarixiy, irfoniy, diniy-falsafiy asarlarining o‘ziga xos jihatlari, ma’no qatlamlari, o‘zbek va jahon adabiyotining keyingi rivojiga ko‘rsatgan ta’siri bilan bog‘liq masalalarni <i>bilishi va amaliyotda ushbu bilimlardan foydalana olishi</i>; – Navoiy asarlarini o‘rganish orqali mumtoz adabiyot namunalarini to‘g‘ri tahlil va talqin qila olish bilimi, malakasi va <i>ko‘nikmalariga ega bo‘lishi kerak</i>. 				
Elektron pochta orqali munosabatlar tartibi	Professor-o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi aloqa elektron pochta orqali ham amalga oshirilishi mumkin.				
Sillabus taqvim:					
O‘tiladigan mavzular ro‘yxati:					
No	Mavzular	Ma’ruza	Suhbat-muloqot	Munozara	Taqdimot
1	Alisher Navoiy ijodining jahonshumul ahamiyati, shoir shaxsiyatining dunyo tamaddunida tutgan o‘rni. Shoirning hayoti va ijodiy	2 soat			

	faoliyati				
2	Alisher Navoiyning lirik merosi	2 soat			
3	Xamsanavislik an'anasi va Alisher Navoiy "Xamsa"si. "Hayrat ul-abror" dostonining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari	2 soat			
4	Navoiyning ishqiy dostonlari. "Farhod va Shirin" va "Layli va Majnun"	2 soat			
5	"Sab' ai sayyor" va "Saddi Iskandariy" dostonlari.	2 soat			
6	Xondamirning "Makorim ul-axloq" asarida Navoiy shaxsiyati va ijtimoiy faoliyatiga doir qarashlar		2 soat		
7	Navoiy g'azallarida ijtimoiy-ma'rifiy g'oyalar talqini		2 soat		
8	Shoirning ruboiy va qit'alarida falsafiy va ijtimoiy-axloqiy masalalar		2 soat		
9	"Lison ut-tayr" – ramziy-majoziy doston			2 soat	
10	"Mahbub ul-qulub" – Sharq axloqshunosligining nodir namunasi				2 soat
Jami		10 soat	6 soat	2 soat	2 soat
Asosiy adabiyotlar:		<ol style="list-style-type: none"> 1. Sirojiddinov Sh., Yusupova D., Davlatov O. Navoiyshunodlik. Darslik. – T.: Akademnashr, 2020. 2. Юсупова Д. Ўзбек мумтоз ва миллий уйғониш адабиёти (Алишер Навоий даври). Ўқув кўлланма. – Т.: TAMADDUN, 2016. 3. Сирожиддинов Ш. Алишер Навоий. Манбаларнинг қиёсий-типологияк, текстологияк таҳлили. – Т.: Akademnashr, 2011. 4. Исҳоқов Ё. Навоий поэтикаси. – Т.: Фан, 1983. 5. Комилов Н. Маънолар оламига сафар. – 			

	<p>Т.:TAMADDUN, 2016.</p> <p>6. Алишер Навоий. Ғазаллар. Шарҳлар. – Т.: Камалак, 1991.</p> <p>7. Ҳаққул И. Навоийга қайтиш. 2-китоб. – Т., 2011.</p> <p>8. Алишер Навоий: қомусий луғат. 1-2-жилдлар /Масъул муҳаррир Ш.Сирожиддинов. – Т.: Sharq, 2016.</p>
Qo‘shimcha adabiyotlar:	<p>1. Мирзиёев Ш. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Т.: Ўзбекистон, 2016.</p> <p>2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси” тўғрисидаги Фармони (Халқ сўзи 2017 йил, 8 феврал).</p> <p>3. Мирзиёев Ш. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курамиз. – Т.: Ўзбекистон, 2017.</p> <p>4. Мирзиёев Ш. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Т.: Ўзбекистон, 2017.</p> <p>5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари” тўғрисида (Халқ сўзи 2017 йил, 21 апрел).</p> <p>6. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. 20 жилдлик. 1-20 жилдлар. –Т.: Фан, 1987-2003.</p> <p>7. Алишер Навоий. Тўла асарлар тўплами. 10 жилдлик. 1-10 жилдлар. – Т.: Ғафур Ғулом нашриёти, 2011.</p> <p>8. Комилов Н. Тасаввуф. – Т.: Мовароуннахр – Ўзбекистон НМИУ, 2009.</p> <p>9. Ҳайитметов А. Навоий лирикаси. – Т.: Ўзбекистон, 2016.</p>
Fan dasturning informatsion-uslubiy ta’minoti	<p>1. www.alishernavoiiy.uz</p> <p>2. www.ziyo-net.uz</p> <p>3. www.literature.uz</p> <p>4. www.kutubxona.uz</p>

**“ALISHER NAVOIY HAYOTI VA IJODI” KURSINI O‘QITISHNING
MA’RUZA TEXNOLOGIYASI**

Mavzu: Alisher Navoiy ijodining jahonshumul ahamiyati, shoir shaxsiyatining dunyo tamaddunida tutgan o‘rni. Shoirning hayoti va ijodiy faoliyati

Vaqt: 2 soat	Talabalar soni ___ nafar
O‘quv mashg‘ulotining shakli	Muammoli ma’ruza
Ma’ruza mashg‘ulotining rejasi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Alisher Navoiy ijodi va XXI asr. Shoir shaxsiyatining dunyo tamaddunida tutgan o‘rni. Xorij olimlari va ijodkorlari Navoiy haqida. 2. Alisher Navoiy fenomeniga doir qarashlar. 3. Navoiyshunoslik tarixidan. Navoiy haqida shoirning o‘z asarlaridagi ma’lumotlar. Zamondoshlarining asarlarida, XVI-XIX asrlardagi tazkira, lug‘at, tarixiy va badiiy asarlarda keltirilgan ma’lumotlar. 4. Alisher Navoiyning hayoti va ijodiy faoliyati.
<p>O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: Navoiy ijodiy merosi, asarlarining yaratilishi haqida umumiy ma’lumot berish. Navoiy ijodining o‘z zamonidan to shu kungacha bo‘lgan davr mobaynida o‘rganilishi haqida bilim berish.</p>	
<p>Pedagogik vazifalar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Alisher Navoiyning adabiy merosi: lirik asarlari, dostonlari, ilmiy-nasriy asarlari haqida umumiy ma’lumot berish. 2. Shoir hayoti, ijod yo‘li va asarlarining o‘z zamondoshlari – Xondamir, Vosifiy, Samarqandiy, Zahiriddini Muhammad Bobur va boshqalar tomonidan o‘rganilishi masalalarini tushuntirib berish. 3. XX asr navoiyshunosligi erishgan natijalarni bosqichma-bosqich tushuntirish. Bu asr olimlarining navoiyshunoslikdagi yutuq va kamchiliklarni izohlash. 4. Navoiyshunoslik oldida turgan bugungi muhim vazifalarni ko‘rsatib berish. 	<p>O‘quv faoliyatining natijalari. <i>Talaba:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Talabalar Alisher Navoiyning adabiy merosi: lirik asarlari, dostonlari, ilmiy-nasriy asarlari haqida ma’lumot oladilar, muayyan tushuncha va tasavvurga ega bo‘ladilar. 2. Talabalar Alisher Navoiy hayoti, ijod yo‘li va asarlarining o‘z zamondoshlari – Xondamir, Vosifiy, Samarqandiy, Zahiriddin Muhammad Bobur va boshqalar tomonidan o‘rganilishi haqidagi bilimga ega bo‘ladilar. 3. Navoiy vafotidan keyin yaratilgan lug‘atlar haqida, ma’lumot oladilar, boshqa shoirlar bog‘lagan muxammas va tatabbu‘larning ayrimlari bilan tanishadilar.

	<p>4. Talabalar Yevropa va rus sharqshunos olimlari tomonidan Navoiy ijodini o'rganishda yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklarning sabablarini to'g'ri tushunib oladilar.</p> <p>5. Talabalar XX asr navoiyshunosligi tomonidan bosqichma-bosqich amalga oshirilgan ishlar haqida muayyan bilimga ega bo'ladilar.</p>
O'qitish uslubi va texnikasi	Visual ma'ruza, blits-so'rov, bayon qilish, klaster, "BBB" texnikasi
O'qitish vositalari	Ma'ruzalar matni, E-board, tarqatma materiallar, grafik organayzerlar
O'qitish shakli	Jamoa va guruh bo'lib ishlash
O'qitish shart-sharoiti	Elektron doska bilan jihozlangan xona

MA'RUZA MASHG'ULOTINING TEXNOLOGIK XARITASI

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat	
	O'qituvchi	Talaba
1-bosqich. O'quv mashg'uloti-ga kirish. 10 daqiqa	O'qituvchi mashg'ulot mavzusini e'lon qiladi. Dars maqsadini aniq tushuntiradi, har bir bosqich uchun ajratilgan vaqt hajmini aniqlaydi, darsdan kutilayotgan natijalarni eslatadi.	Talabalar mashg'ulot mavzusi hamda bosqichlari, qoidalari, kutilayotgan natijalarni aniq tushunib oladilar. Jamoaviy ta'limiy faoliyatga tayyor bo'ladilar, mavzuga nisbatan qiziqish shakllanadi.
2-bosqich. Asosiy bosqich. 55 daqiqa	<p>Ma'ruza mashg'uloti rejasi va tuzilishiga muvofiq ta'lim jarayonini tashkil qiladi.</p> <p>Mavzu rejaları bo'yicha ma'ruza qiladi. "Tarmoqlash" usuli yordamida talabalarga shoir adabiy merosi haqida ma'lumot beriladi. Ma'ruza bo'yicha «Qanday?» usulidan foydalangan holda talabalarga quyidagi savol bilan murojaat qiladi: "Navoiyning zamondoshlari tomonidan shoir haqida qanday asarlar yaratilgan?"</p> <p>Ma'ruzani bayon qilish davomida interfaol o'qitish usullarini qo'llash orqali</p>	<p>Mashg'ulot mavzusi bo'yicha nimalarni bilishlari, nimalarni bilishni istashlari aniqlashtirib olinadi va bunda jadvalning 3-ustuni darsning yakuniy bosqichida to'ldiriladi.</p> <p>Talabalarda ta'limiy faoliyatga nisbatan motivatsiya rivojlanadi, o'quv-bilish faoliyatlari to'g'ri rejalashtiriladi. Ularda ta'limiy maqsadlar asosida hamkorlikda ishlash, izlanish ko'nikmalari tarkib topadi.</p> <p>Talabalar o'qituvchi tomonidan berilgan muammoli savollarga shaxsiy fikr, nuqtai nazarlaridan kelib chiqqan holda erkin fikr bildiradilar.</p>

	talabalarni faollashtirishga erishadi, talabalarga muammoli savollar bilan murojaat qiladi.	O'rganayotgan muammo yuzasidan shaxsiy fikr, munosabat tarkib topadi, talabalar faollashadi. Taqdimotda keltirilayotgan ma'ruza matnini tezislar shaklida yozib oladilar. Talabalar faol hamkorlikda ta'lim olishni o'rganadilar, ularda onglilik va mas'uliyatlilik kabi kasbiy sifatlar shakllanadi. Refleksiya bosqichida talabalar o'qituvchi tomonidan berilgan muammoli savollar xususida fikrlaydilar, o'z nuqtai nazarlarini bildiradilar.
3-yakuniy bosqich. 10 daqiqa	Talabalar tomonidan ma'ruzada keltirilgan o'quv axborotining o'zlashtirilganlik darajasini aniqlash maqsadida mavzuga oid kichik esse yozish topshirig'i beriladi. Ilmiy axborot muhokama qilinadi.	Ilmiy axborot yozishda faol ishtirok etadilar.
Mustaqil ta'lim uchun topshiriq. 5 daqiqa	Mavzuni to'liq o'zlashtirish, muloqot vositalarining har biriga misollar tayyorlab kelish.	Mavzu bo'yicha maqola tayyorlaydilar.

VII. KURS YUZASIDAN MASHG'ULOTLAR VA MUSTAQIL TA'LIM YUZASIDAN KO'RSATMALAR

O'qitishda kasbiy yo'naltirilganlikni amalga oshirishdagi faoliyati.

Ta'lim-tarbiya jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo'llash yuzasidan o'qituvchining amaliy faoliyati quyidagi bosqichlar:

- innovatsion texnologiyalarning metodologik asoslarini o'zlashtirgan holda uni pedagogik amaliyotda qo'llash yo'llarini belgilash;

- innovatsion texnologiyalar talablari asosida ta'lim-tarbiya jarayonini loyihalash;

- o'qitishning barcha shakllari: ma'ruza, seminar, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari, auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar, mustaqil ta'limning didaktik maqsadlarini e'tiborga olgan holda innovatsion texnologiyalarni tanlash va joriy etish;

- o‘qitishning asosiy shakllari bo‘lgan ma’ruza, seminar, amaliy va laboratoriya mashg‘ulotlarida o‘rganiladigan mavzuni mazmunini e’tiborga olgan holda axborot-kommunikatsion va pedagogik innovatsiyalarni uyg‘unlashtirish va amalda qo‘llash;

- mazkur jarayondan olingan natijalarni tahlil qilish, umumlashtirish, talabalarning bilim, ko‘nikma va malakalaridagi bo‘shliqlarni aniqlash, ularni bartaraf etish yo‘llarini belgilashdan iborat.

Ta’lim tizimida interfaol ta’lim texnologiyalarining quyidagi shakllar mavjud:

Ta’lim innovatsiyalari bir necha turga ajratiladi:

1. Faoliyat yo‘nalishiga ko‘ra: pedagogik jarayonda yoki ta’lim tizimini boshqarishda qo‘llaniladigan innovatsiyalar.

2. Kiritilgan o‘zgarishlarning tavsifiga ko‘ra: radikal, modifikatsiyalangan hamda kombinatsiyalangan innovatsiyalar.

3. O‘zgarishlarning ko‘lamiga ko‘ra: tarmoq (lokal), modul va tizim innovatsiyalari.

4. Kelib chiqish manbaiga ko‘ra: jamoa tomonidan bevosita yaratilgan yoki o‘zlashtirilgan innovatsiyalar.

Zamonaviy sharoitda ta’lim samaradorligini oshirishning eng maqbul yo‘li – bu mashg‘ulotlarning interfaol metodlar yordamida tashkil etish.

“**Interfaol**” tushunchasi ingliz tilida “interact” (rus tilida “interaktiv”) “inter”– o‘zaro, ikki taraflama, “act” – *harakat qilmoq, ish ko‘rmoq* kabi ma’nolarni anglatadi.

Interfaol ta’lim – ta’lim jarayoni ishtirokchilarining bilim, ko‘nikma, malaka hamda muayyan axloqiy sifatlarni o‘zlashtirish yo‘lida birgalikda, o‘zaro hamkorlikka asoslangan harakatni tashkil etishga asoslanuvchi ta’lim hisoblanadi.

Interfaollik ta’lim jarayoni ishtirokchilarining bilim, ko‘nikma, malaka hamda muayyan axloqiy sifatlarni o‘zlashtirish yo‘lida birgalikda, o‘zaro hamkorlikka asoslangan harakatni tashkil etish layoqatiga egaliklaridir.

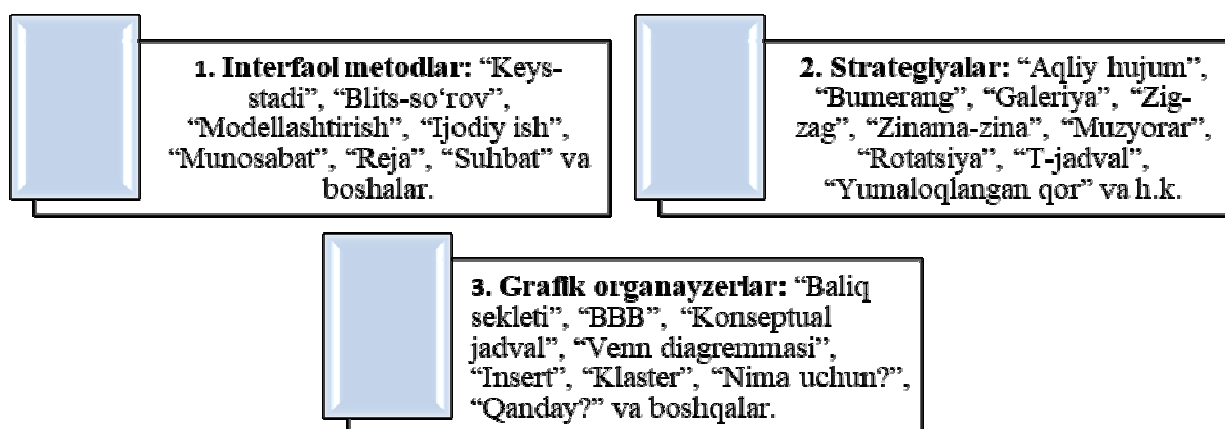
Mantiqiy nuqtai nazardan interfaollik, eng avvalo, ijtimoiy subyektlarning suhbat, o‘zaro hamkorlikka asoslangan harakat, faoliyatning olib borishlarini ifodalaydi.

An’anaviy ta’limda ham, tabiiy ravishda, suhbat asosini axborot tashkil etadi. Ammo axborot uzatishning asosiy manbai o‘qituvchining tajribasi bo‘lib, bu jarayonda u yetakchilik, dominantlik qiladi, ya’ni u darsning asosiy vaqtida bilimlarni og‘zaki tarzida o‘quvchi (magistrant)larga etkazib berishga intiladi. Faollik ko‘rsatish o‘qituvchigagina xos bo‘lib, o‘quvchi (magistrant)lar bu vaziyatda sust tinglovchi bo‘lib qoladi. Ularning asosiy vazifasi o‘qituvchini tinglash, zarur o‘rinlarda yozish, savollar bilan murojaat qilinganida javob qaytarish, kam holatlarda ruxsat etilganidagina so‘zlashdan iboratdir.

Interfaol ta’limning asosiy belgilari

Bugungi kunda respublika ta'lim muassasalarida interfaol ta'limning quyidagi eng ommaviy texnologiyalar qo'llanilmoqda:

Keyingi yillarda ta'limda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim asosiy o'rinni egallamoqda. Zamonaviy sharoitda ta'lim jarayonining barcha imkoniyatlariga ko'ra shaxsni rivojlantirish, ijtimoiylashtirish va unda mustaqil, tanqidiy, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini tarbiyalashga yo'naltirilishi talab qilinmoqda. O'zida ana shu imkoniyatlarni namoyon eta olgan ta'lim *shaxsga yo'naltirilgan ta'lim* deb nomlanadi. Ushbu ta'lim pedagog va magistrant o'rtasidagi o'zaro munosabat hamkorlik va tanlash erkinligiga asoslanib, magistrantni qadriyat sifatida e'tirof etilishini uchun sharoit yaratadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarining quyidagi turlari farqlanadi:

1. Modulli ta'lim texnologiyasi.
2. Muammoli ta'lim texnologiyasi.
3. Interfaol ta'lim texnologiyasi.
4. Individual ta'lim texnologiyasi.
5. Masofaviy ta'lim texnologiyasi.
6. Kompyuter ta'lim texnologiyasi.
7. Hamkorlik ta'lim texnologiyasi.
8. Loyiha ta'lim texnologiyasi.
9. Dasturiy ta'lim texnologiyasi.
10. Tabaqalashtirilgan ta'lim texnologiyasi.
11. Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasi.
12. O'yin texnologiyalari.
13. Gender ta'lim texnologiyasi.
14. Quvvatni tejoychi ta'lim texnologiyasi.

Mazkur ta'lim texnologiyalaridan *modulli ta'lim*, *muammoli ta'lim* va *interfaol ta'lim texnologiyalarini* faol qo'llash tavsiya qilinadi.

Ta'lim jarayonida faol qo'llanayotgan innovatsion texnologiyalardan biri **keys** stadi hisoblanadi. Keys texnologiyasi bugungi kungacha asosan iqtisod va huquq sohalarida qo'llab kelingan. Hozirgi kunda boshqa ijtimoiy-gumanitar fanlarda foydalanish ham ta'lim samaradorligini oshirishi e'tirof etilmoqda.

Keys-stadi – (inglizcha *case* – to'plam, aniq vaziyat, *stadi* – ta'lim) keysda bayon qilingan va ta'lim oluvchilarni muammoni ifodalash hamda uning maqsadga muvofiq tarzdagi yechimi variantlarini izlashga yo'naltiradigan haqiqiy yoki sun'iy ravishda yaratilgan vaziyatning tahlil etilishiga asoslanadigan o'qitish metodi.

Keys-stadi usuli qo‘llanilgan o‘quv mashg‘ulotining texnologik xaritasi

Ishlar bosqichi va mazmuni

Ishlar bosqichi va mazmuni	F a o l i y a t	
	Ta’lim beruvchi	Ta’lim oluvchi
Tayyorgarlik	Tanishish uchun talabalarga keys materiallarini tayyorlaydi va avvalgi mashg‘ulotlarda arqatadi.	Keys mazmuni bilan tanishadilar
1-bosqich. O‘quv mashg‘ulotiga kirish. (5 daq.)	1.1. O‘quv mashg‘ulotining mavzusi, maqsadi, kutilayotgan natijalar va uni olib borish rejasi bilan tanishtiradi. Keys ahamiyatini va uni kasbiy bilimlarni rivojla nishiga ta’sirini tushuntiradi.	Diqqat qiladilar.
2-bosqich. Bilimlarni faollashtirish (10 daq.)	2.1. Talabalar bilimini faollashtirish maqsadida mavzuning asosiy tushunchalari bo‘yicha tezkor-so‘rov o‘tkazadi (ilova). 2.2. Amaliy mashg‘ulotda ishlash tartibi, baholash ko‘rsatkich va mezonlari bilan tanishtiradi (ilova).	Savollarga javob beradilar. Muhokama qiladilar, aniqlash tiruvchi savollar beradilar.
3-bosqich. Alohida ishlash. (20 daq.)	3.1. Keys materiallarini muhokama qilishni tashkillashtiradi, ishlash qoidasi, vaziyatlarni tahlil qilish chizmasi, muammolarni ifodalanishiga e’tibor berishlariga qaratadi. 3.2. Vaziyatni mustaqil tahlil qilishni, muammoni ifodalashni, yechish yo‘llarini aniqlashni, so‘ngra uni yechish topshirig‘ini beradi	Keys materiallarini muhokama qiladilar, aniqlaydilar, savollar beradilar. Mustaqil ravishda tahlil qilish varag‘ini to‘ldiradilar, muammoni yechadilar.
4-bosqich. Kichik guruhlarda ishlash (20 daq.)	4.1. Talabalarni kichik guruhlariga bo‘ladi va topshiriq beradi: vaziyatni muhokama qilish va tahlil qilib ko‘rish, guruh uchun vaziyatni tahlil qilish varag‘ini to‘ldirish, yechish tartibini ishlab chiqish, topshiriqni yechish, taqdimotga tayyorlanish	Keysni yechish va taqdimot varag‘ini tayyorlash bo‘yicha harakatlar qiladilar
5-bosqich. Taqdimot (20 daq.)	5.1. Taqdimot, muhokama va guruhlar taqdimotini o‘zaro baholashni tashkillashtiradi. Javoblarni sharhlaydi, tahlil qilish va muammoli vaziyatni yechish	Guruhlar taqdimot qiladilar. Boshqa talabalar munozarada ishtirok etadilar,

	jarayonida qilingan xulosalarga e'tibor qaratadi.	savollar beradilar
--	---	--------------------

KONSEPTUAL JADVAL

O'rganilayotgan tushuncha, hodisa, fikrlarni uch va undan ortiq jihat va ko'rsatkichlari bo'yicha taqqoslashni ta'minlaydi hamda yaxshi samara beradi. Tizimli fikrlashga o'rgatish, muammoni tahlil qilish, ma'lumotlarni tuzulmaga keltirish, tizimlashtirish ko'nikmalarini rivojlantirish, o'rganilayotgan hodisalarning muhim belgilarini aniqlash, tadqiqot yo'nalishini belgilash, internetda axborot qidirish uchun tayyanch so'z va iboralarni tanlash maqsadlarida tuziladi.

Jadval quyidagicha tuziladi: gorizontaal bo'yicha taqqoslanadigan tushunchalar, vertikal bo'yicha esa, ularning taqqoslanadigan turli jihat va xossalari joylashtiriladi.

Konseptual jadvalda o'zlashtirilayotgan o'quv materialining ancha qismini ixcham shaklda ifodalanadi. Bunday jadval mashg'ulotning metodik ta'minotini yanada boyitadi. Muayyan matn bo'yicha konseptual jadvallarni mikroguruhlarda aqliy hujumdan foydalanib tuzish va ularni guruh bo'yicha muhokama qilib, eng maqbul variantini qabul qilish amaliy mashg'ulotlarning «anglash» fazasida yaxshi natija berishi mumkin. Konseptual jadval yordamida bir necha kasb yoki mutaxassisliklarni taqqoslash ham mumkin. Dars davomida o'tkazilayotgan munozara davomida talabalarga konseptual jadval tuzish topshirig'ini berish tavsiya etiladi. Bunday jadval tuzishni uyga vazifa berish esa talabalarning mustaqil bilish faoliyatini yanada samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Fakultativ o'quv kursini o'qitishda **slaydlar, video, multivideo, qisqa metrajli hujjatli filmlardan** foydalanish mumkin. Shuningdek, o'qitishning **an'anaviy va ilg'or usullarini, shuningdek, o'qitishning an'anaviy va ilg'or uslublarini, jumladan, ekspress so'rovlar, test so'rovlari, dasturiy o'qitish, davra suhbatlarini o'tkazish, muammoli o'qitish texnik vositalarini qo'llash, ekskursiya** va boshqa usullardan foydalanish orqali amalga oshiriladi.

Mustaqil ta'lim-tarbiya jarayoni mashg'ulotlari ma'ruza, muloqot, munozara, taqdimot tarzida tashkil etiladi. Ushbu mashg'ulotlarni quyidagi algoritm (bilish, qo'llash, tahlil qilish va natija) asosida amalga oshiriladi.

Talabalarga fakultativ o'quv kursini zamonaviy usulda o'rgatish, ularning mustaqil bilim olishiga sharoit yaratish hamda olgan bilimni mustaqil ravishda baholash uchun quyidagilardan foydalaniladi:

- “Aqliy hujum”, “Debatlar” “Rreynstorming”, “Klaster” (axborotni yig'ish), “Sinkveyn” (axborotni yig'ish, “Akvarium”, “Charxpalak”, “Gyalar bahsi”, “Matbuot-konferensiyasi” kabi yangi pedagogik texnologiyalaridan foydalanish.
- Talabalarni oldindan tarqatma materiallar bilan ta'minlashga erishish.

- Talabalarning kichik guruhlariga bo‘lib, murabbiy-ustozlar rahbarligida mustaqil bilim olishga o‘rgatish.
- ma’ruza matnidagi jadval diagramma va raqamli ma’lumotlarni oldindan tayyorlab, guruh talabalariga tarqatish. (Bu usul o‘qituvchining vaqtini tejab, talabalarni ortiqcha yozishdan ozod qiladi).
- Test savollari tuzish.
- “Tayanch” iboralarni ishlab chiqib, talabalarga ularni mukammal o‘zlashtirishda ko‘maklashish.
- talabalarni zamonaviy kompyuter dasturlari asosida tayyorlangan slaydlar bilan ko‘rgazmali ma’ruza qilishga o‘rgatish kabi usullardan foydalanish mumkin.

MUSTAQIL TA’LIMNI AMALGA OSHIRISH

Talaba mustaqil tayyorlanganda fakulteti o‘quv kursi xususiyatlaridan kelib chiqqan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- tarqatma materiallar bo‘yicha fakultativ o‘quv kurs mavzularni o‘zlashtirish. Bunda o‘qituvchi asosiy materialning bayon qilinishiga alohida ahamiyat berishi lozim bo‘ladi. Tarqatma materiallar hajmi har bir mavzu bo‘yicha 3-5 sahifa bo‘lishiga erishish kerak. Bunday ish natijalari reyting nazoratining muvofiq bosqichlarida tekshiriladi.
- O‘qitish va nazorat qilishning avtomatlashtirilgan tizimlari bilan ishlash. Bu usul mashg‘ulotlar hamda mustaqil ishga tayyorgarlik ko‘rish jarayonida qo‘llanilishi mumkin.
- O‘z-o‘zini baholash orqali bilimni uzluksiz nazorat qilish. Talaba maxsus formula yordamida o‘z bilimini o‘zi baholaydi va maxsus nazorat daftarlariga qayd etib boradi.
- Fakultativ o‘quv mavzulari bo‘yicha adabiyotlarni o‘rganish va tahlil qilish, qo‘shimcha adabiyotlar ishlash hamda ularni o‘rganish;
- Talabalarning mustaqil ta’lim va taqdimot bilan bogliq holda fakultativ o‘quv kursining muayyan mavzularni chuqur o‘rganish. Mustaqil ishning bu shakli barcha semestr talabalariga tavsiya etiladi.
- Internet materiallari.
- Audio manbalar.
- Axborot-resurs markazlaridagi mavjud davriy matbuot materiallari.
- Avtomatlashtirilgan o‘rgatuvchi nazorat qiluvchi tizimlar bilan ishlash. Bu mashg‘ulotlar talabani bilimlarni yanada mustahkamlaydi, tafakkurini boyitadi

TAQDIMOTLARNI AMALGA OSHIRISH

Taqdimotlar fakultativ o‘quv kursda olingan bilim, malaka va ko‘nikmaning amalda qo‘llanilishi, ya’ni yangi shaxs madaniyati tarziga aylanganligi darajasini ko‘rsatuvchi indikator vazifasini o‘taydi. Taqdimotlar o‘quv taqvimiy rejada ko‘rsatilgan mavzular doirasida tavsiya etilgan mavzularga bag‘ishlanadi. Talaba mavzuni tanlashga imkon beriladi.

Taqdimotga tayyorlanish jarayonida talabaga quyidagi tavsiyalar va ko‘mak beriladi:

- fakultativ o‘quv kursi mavzulari bo‘yicha adabiyotlarni o‘rganish va tahlil qilish, qo‘shimcha adabiyotlar ustida ishlash hamda ularni o‘rganish.
- internet materiallarini topish va unumli foydalanish;
- audivizual manbalardan foydalanish;
- axborot resurslari markazidagi mavjud davriy matbuot materiallaridan foydalanish.

TAVSIYA ETILADIGAN TAQDIMOT MAVZULARI

1. Alisher Navoiy hayoti va faoliyatining o‘rganilishi tarixi.
2. Navoiy hayoti va ijodining zamondoshlari tomonidan o‘rganilishi.
3. Alisher Navoiy hayoti va ijodining rus va G‘arbiy Yevropa olimlari tomonidan o‘rganilishi.
4. XX asrda navoiyshunoslar erishgan yutuqlar.
5. Navoiyning siyosiy faoliyati. Madaniyat va obodonchilik sohasidagi xizmatlari.
6. Navoiy qit‘alarining g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari.
7. Navoiy lirikasida tamsil.
8. “Xamsa” – buyuk badiiy obida.
9. “Hayrat ul-abror” – falsafiy-ta’limiy va axloqiy doston.
10. “Hayrat ul-abror”da din va tasavvuf g‘oyalarining inkishofi.
11. “Hayrat ul-abror” dostonida komillik va komil inson muammosi.
12. “Hayrat ul-abror”da adolat, sahovat va qanoat kabi insoniy fazilatlarining ulug‘lanishi.
13. “Farhod va Shirin” dostonida komillik va komil inson muammosi.
14. Suqrot – komil inson timsoli.
15. “Farhod va Shirin” dostonlar va ularning adabiy qimmati.
16. “Farhod va Shirin” dostonida Navoiy salafklarining tarannum etilishi.
17. “Farhod va Shirin” dostonining g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari.
18. “Layli va Majnun” – ishq haqidagi doston sifatida.
19. “Layli va Majnun” dostonining tarixiy ildizlari va uning Navoiy qalamida yangilanishi.
20. Layli va Majnun timsollaridagi ramziylik.
21. “Layli va Majnun”da Navoiy so‘fiyona qarashlarining ifoda etilishi.
22. “Layli va Majnun” dostonida ishq talqini.
23. “Layli va Majnun” dostonida inson ruhiyati tasviri.
24. “Sab' ai Sayyor” – ishqiy-sarguzasht doston.
25. “Sab' ai Sayyor” dostonining tarixiy-adabiy ildizlari.
26. “Sab' ai Sayyor” dostonida shohlik va oshiqlik muammolarining falsafiy yechimlari.
27. “Sab' ai Sayyor” dostonida ramziylik.
28. “Saddi Iskandariy” dostonining yaratilish tarixi.
29. “Saddi Iskandariy” – Navoiy ijtimoiy-siyosiy qarashlarining yorqin ko‘zgusi.

30. Iskandar timsolining tarixiy va adabiy ildizlari.
31. “Saddi Iskandariy” dostonida olimlar timsoli.
32. “Saddi Iskandariy” dostonida ayollar timsoli.
33. “Saddi Iskandariy” dostonida obrazlilik va ramziylik.
34. “Saddi Iskandariy” dostonida keltirilgan hikoyalarning g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari.
35. “Saddi Iskandariy” dostonida shoh va shahzodalar madhi.
36. “Lison ut-tayr” dostonida ramziylik.
37. “Lison ut-tayr” dostonida obrazlar tasnifi.
38. “Mahbub ul-qulub” asarining yaratilish tarixi.
39. “Mahbub ul-qulub”da turli ijtimoiy tabaqalarga munosabat va berilgan baho.
40. “Majolis un-nafois”da temuriy shoirlar tavsifi.
41. “Majolis un-nafois”da Husayin Boyqaro she‘riyati talqini.
42. “Muhokamat ul-lug‘atayn” asarining ilmiy-adabiy qimmatini.

VIII. FAKULTATIV KURS MAVZULARINING QISQACHA MAZMUNI

MA‘RUZALAR

Birinchi mashg‘ulot: Alisher Navoiy ijodining jahonshumul ahamiyati, shoir shaxsiyatining dunyo tamaddunida tutgan o‘rni. Shoirning hayoti va ijodiy faoliyati.

O‘tkazish shakli: ma‘ruza.

O‘qituvchi talabalarni Alisher Navoiy hayoti va ijodi bilan aloqador eng muhim va asosli ma‘lumotlar bilan tanishtiradi. Turkiy xalqlarning «shams ul-millat»i bo‘lgan Nizomiddin Mir Alisher Navoiy jahon adabiyoti xazinasini o‘zining hassos she‘riyati, buyuk «Xamsa»si, fan sohalarining turli tarmoqlariga bag‘ishlangan boy ilmiy merosi bilan boyitgan so‘z san‘atkori ekanligi. O‘z ijodiy merosida 26 mingdan ortiq lug‘at boyligidan foydalangan bu buyuk daho o‘z asarlaridagi chuqur falsafiy mushohadakorlik, ma‘no-mohiyatning keng ko‘lamliligi va nazmiy merosidagi fasohat dengizining bepoyonligi bilan jahon ahlini hayratga solib kelayotganligi xususida aytib o‘tadi. Uning alohida ta‘kidlaydi. Ijodkor yashagan tarixiy sharoit va davr ijtimoiy-siyosiy jarayonlari to‘g‘risida tasavvur uyg‘otadi. Navoiy hayoti va faoliyati tadqiq etilgan ishlar bilan tanishtiradi. Alisher Navoiy hayoti va ijodini o‘rganishning ahamiyatini bugungi kun nuqtai nazaridan tushuntirib o‘tadi.

(Shu o‘rinda Alisher Navoiy hayoti va ijodi yoritilgan tegishli multimedia materiallari namoyish etiladi)

Interfaol metod

Mazkur mashg‘ulotda o‘qituvchi Didaktik o‘yin texnologiyasi (Matbuot konferensiyasi)dan foydalanadi. Matbuot konferensiyasi darsi o‘qituvchining kirish so‘z bilan ochiladi. U kirish so‘zida darsning mavzusi, maqsadi va borishi

bilan talabalarni tanishtirib, bugungi matbuot konferensiyasi Alisher Navoiy hayoti va ijodini o'rganishning muhim jihatlarini yoritish, Alisher Navoiyning hayoti va faoliyati, ilmiy-ijodiy biografiyasi, o'z davrida zamondoshlari tomonidan o'rganilishi, xorijda va rus olimlari tomonidan o'rganilishi borasida ma'lumotlar beriladi.

“Matbuot konferensiyasi”da muxbirlarning rolini bajarayotgan talabalar olimlarga quyidagi savollar bilan murojaat etishlari mumkin:

1. Alisher Navoiy ijodiga uning hayotlik chog'idayoq qiziqish paydo bo'lganining sababi nimada deb o'ylaysiz?

2. Navoiyshunoslikning tadrijiy taraqqiyotini qanday bosqichlarga bo'lib o'rganish mumkin?

3. Navoiyning qaysi asarlarida o'zi bilan bog'liq ma'lumotlar bayon etilgan?

4. Navoiy haqida zamondoshlari tomonidan yozilgan yoki zikr etilgan asarlar nomlarini ayting.

5. Zamonaviy g'arb navoiyshunoslaridan kimlarni bilasiz?

6. Navoiy hayoti va faoliyatiga doir ma'lumotlar beruvchi qanday asarlarni bilasiz?

7. Alisher Navoiyning davlat arbobi sifatida amalga oshirgan ishlari haqida to'xtaling.

8. Navoiyning haqida aytilgan fikrlardan misol keltiring.

Qo'llash: Mazkur tavsiya etilgan mavzularni “Tarix”, “O'zbek adabiyoti tarixi”, “Milliy istiqlol g'oyasi” fanlarining tegishli mavzulariga qo'llash mumkin.

Natija: 1. Talabalar Alisher Navoiyning adabiy merosi: lirik asarlari, dostonlari, ilmiy-nasriy asarlari haqida ma'lumot oladilar, muayyan tushuncha va tasavvurga ega bo'ladilar. 2. Talabalar Alisher Navoiy hayoti, ijod yo'li va asarlarining o'z zamondoshlari – Xondamir, Vosifiy, Samarqandiy, Zahiriddin Muhammad Bobur va boshqalar tomonidan o'rganilishi haqidagi bilimga ega bo'ladilar. 3. Navoiy vafotidan keyin yaratilgan lug'atlar haqida, ma'lumot oladilar, boshqa shoirlar bog'lagan muxammas va tatabbu'larning ayrimlari bilan tanishadilar. 4. Talabalar XX asr navoiyshunosligi tomonidan bosqichma-bosqich amalga oshirilgan ishlar haqida muayyan bilimga ega bo'ladilar.

▪ **Tayanch tushunchalar:** navoiyshunoslik, an'anaviylik, ravza, tazkira, risola, qasidai masnu', muvashshah, akademik nashr, Mukammal asarlar to'plami, To'la asarlar to'plami.

Ikkinchi mashg'ulot: Alisher Navoiyning lirik merosi

O'tkazish shakli: ma'ruza.

O'qituvchi Sharq she'riyati tarixini Alisher Navoiy lirikasisiz tasavvur etib bo'lmasligi, lirik merosi o'zigacha yaratilgan fors-tojik va turkiy she'riyatning davomi bo'lish bilan birga barcha zamonlardagi o'zbek she'riyatining eng yuksak cho'qqisi ekanligi, har ikkala tilda yuksak badiiy asarlar yarata olish qobiliyatiga ega bo'lgan hassos shoir 45 ming misraga yaqin turkiy tildagi she'rlari va 12 ming misradan ortiq fors-tojik tilidagi nazmiy merosi bilan o'sha davr she'riyati rivojiga

katta hissa qo‘shganligi, Alisherning badiiy ijodga qiziqishi bolalik davridayoq boshlaganligi. 15 yoshlarida «malik ul-kalom» Lutfiyning tahsiniga sazovor bo‘lganligi, Adabiyot ixlosmandlari undan devon tuzishni iltimos qilganlarida u g‘oyat kamtarlik yuzasidan devon tuzish uchun hali vaqt erta deb hisoblaganligi, Shunda shoirning muxlislari 1465 – 1466-yillarda uning she‘rlarini to‘plab devon tuzganlari, bu devon o‘z davrida «xattotlar sultoni» nomi bilan mashhur bo‘lgan Sultonali Mashhadiy tomonidan nasta‘liq xatida ko‘chirilganligi. Devon fanda shartli ravishda «Ilk devon» deb nomlangan bo‘lib, 391 g‘azal, 41 ruboiy, 1 mustazod, 1 muxammas – jami 434 she‘rdan tashkil topganligi va qator devonlari to‘g‘risida tushuntirib beriladi.

(Shu o‘rinda Alisher Navoiy lirikasi yoritilgan tegishli multimedia materiallari namoyish etiladi)

Interfaol metod

Yoshlar uch guruhga bo‘linib, 1-guruh pedagog, 2-guruh ta‘lim oluvchi, 3-guruh esa kuzatuvchi mansub vakillar sifatida ishtirok etishadi. Bevosita jamoa bo‘lib “fikrlar hujumi”ni olib borish maqsadida “Aqliy hujum” uslubidan foydalaniladi.

- Navoiyning devonlari haqida nimalarni bilasiz ?
- Shoirning ilk rasmiy devoni qanday nomlanadi?
- “Xazoyin ul-maoniy”da nechta g‘azal bor?
- Shoirning qaysi devonlariga debochalar bitilgan?
- Shoir g‘azallarini mavzusiga ko‘ra qanday guruhlaysiz?
- Shoirning Foniylar taxallusi qaysi asarlariga tegishli?

Bu uslubdan mumkin qadar katta g‘oyalarni yig‘ish, talabalarni ayni bir xil fikrlashdan holi qilish, ijodiy vazifalarni yechish jarayonida dastlab paydo bo‘lgan fikrlarni yengishdir. Talabalar tomonidan bildirilgan fikrlarning asosli ekanligiga qarab ruhan rag‘batlantiriladi.

“Tarmoqlash” usulidan foydalanadi, Alisher Navoiyning lirik merosini devonlarga, lirik janrlar taqsimotiga saralab chiqadi.

“Xazoyin ul-maoniy” kulliyoti. Uning tarkibi. Tuzilishi, janr xususiyatlari.

1) g‘azal – 2600ta; 2) mustazod – 4ta; 3) muxammas – 10ta; 4) musaddas – 5ta; 5) musamman – 1ta; 6) tarje‘band – 4ta; 7) tarkibband – 1ta; 8) masnaviy – 1ta; 9) qasida – 1ta; 10) soqiynoma – 1ta; 11) qit‘a – 210ta; 12) ruboiy – 133ta; 13) muammo – 52ta; 14) chiston - 10ta; 15) tuyuq – 13ta; 16) fard – 86ta.

Qo‘llash: talabalar bilan birgalikda interfaol uslubda mashg‘ulot olib boriladi.

Natija: 1. Talabalar Navoiyning lirik merosi, devonlari haqida ma‘lumotga ega bo‘ladilar. 2. “Xazoyin ul-maoniy” kulliyoti, uning tarkibi, tuzilishi va janr xususiyatlari haqidagi fikrlarini izohlab tushuntirishni o‘rganadilar. 3. Navoiyning forsiy merosi, “Devoni Foniylar” haqida, ushbu devonning yaratilish tarixi, tuzilishi, janr xususiyatlari borasida muayyan tasavvurga bilimga ega bo‘ladilar. 4. Ilmiy-nasriy asarlardagi she‘riy parchalar, ularning adabiy qimmatini misollar yordamida anglab oladilar.

Tayanch iboralar: debocha, devon tartib berish shartlari, Navoiy dastxati, nasta'liq xati, rasmiy devon, kulliyot, to'rt devon, lirik janr, janriy xususiyatlar.

Uchinchi mashg'ulot: Xamsanavislik an'anasi va Alisher Navoiy "Xamsa"si. "Hayrat ul-abror" dostonining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari.

O'tkazish shakli: ma'ruza.

Alisher Navoiy 1483-1485-yillarda o'zining yirik asari bo'lmish "Xamsa"ni yaratgani, Navoiy «Xamsa»si bir-biri bilan ich-ichidan mustahkam bog'langan beshta dostonni o'z ichiga oluvchi yaxlit asar ekanligi, shoir unda zamonasining barcha dolzarb masalalarini qalamga olgani, mundarijaviy doston bo'lmish «Hayrat ul-abror»da shoir umr, uning mazmuni, tabiat, jamiyat va inson munosabatlariga doir savollarni qo'ysa, keyingi dostonlarda muayyan taqdir, voqealar misolida ularga javob berishga harakat qilishi, «Xamsa» dostonlaridagi muqaddimalar voqelikka shunchaki an'anaviy kirish bo'lmay, balki dostonlar mundarijasi uchun ochqich vazifasini ham o'tashi, shu ma'noda muqaddimalarda keltirilgan fikrlarga alohida e'tibor berish dostonlar tagzaminida yashiringan ramziy ma'nolarni ochishga yordam berishi, aynan muqaddimada buyuk mutafakkirning olam va odam, tabiat, kishilik jamiyati, umr va uning mazmuni haqidagi falsafiy-axloqiy qarashlari, ijodkor sifatidagi buyuk salohiyati u qo'llagan badiiy timsollar, tashbeh-u tamsillar vositasida butun bo'y-basti bilan namoyon bo'lishi, o'zbek mumtoz adabiyotining cho'qqisi bo'lgan Alisher Navoiy «Xamsa»si jahon adabiyotining noyob va o'lmas durdonasi ekanligi haqida ma'lumot beriladi.

(Shu o'rinda Alisher Navoiy dostonlari mavzusidagi multimedia materiallari namoyish etiladi)

Interfaol metod

O'qituvchi yoshlarga FSMU texnologiyasining to'rt bosqichi yozilgan qog'oz varaqlarini tarqatadi va yakka tartibda ularni to'ldirishni iltimos qiladi.

Vazifa. "Hayrat ul-abror" dostonidagi ilova qilingan hikoyatlar bo'yicha quyida fikrlaringizni bayon eting?

F – fikringizni bayon eting;

S – fikringiz bayoniga biron sabab ko'rsating;

M – ko'rsatgan sababingizni asoslovchi misol keltiring;

U – fikringizni umulashtiring.

Yoshlarning o'zlari yozgan fikrlarini o'qib himoya qilishlari so'raladi. Bu texnologiya tinglovchilarni o'z fikrini himoya qilishga, erkin fikrlash va o'z fikrini boshqalarga o'tkazishga, ochiq holda bahslashishga, shu bilan birga, bahslashish madaniyatini o'rgatadi. O'qituvchi esa ularning fikrlarini to'g'ri yo'naltirish orqali mavzuni to'g'ri anglashlariga harakat qiladi.

Qo'llash: adabiyotshunos, jurnalist, tarixchi, dinshunos mutaxassislar bilan birgalikda interfaol uslubda mashg'ulot olib boriladi.

Natija: 1. Talabalar “Hayrat ul-abror” dostonining yaratilish tarixi, kompozitsion qurilishi haqida ma’lumot oladilar. 2. Asardagi maqolotlar, ulardagi uzviylikning mantiqiy tadrij asosiga qurilganligi haqida tushunchaga ega bo’ladilar. 3. Dostondagi maqolotlarda asosan shoirning komil inson va mukammal jamiyat haqidagi orzulari ifoda etilganligi haqida tasavvur hosil qiladilar. 4. Shoirning hikoyatlarda adolatli hukmdorlar, ularning a’moli haqidagi masalaga keng to’xtalishi masalasini tushunib oladilar. 5. Maqolotlarda aynan tashbeh, tazod, kitobot san’atlarining keng qo’llanilishi sabablarini izohlashni o’rganadilar. 6. Hikoyatlarning badiiy xususiyatlari haqida tasavvurga ega bo’ladilar

▪ **Tayanch tushunchalar:** xamsa, xamsanavislik, xamsanavislik shartlari, Hirot adabiy muhiti, to’liq beshlik mualliflari, ba’zi dostonlarga javob yozganlar, bir dostonga javob yozganlar, muqaddima, hamd, na’t, munojot, me’roj, maqolat, hikoyat, xotima.

To’rtinchi mashg’ulot: Navoiyning ishqiy dostonlari. “Farhod va Shirin” va “Layli va Majnun”.

O’tkazish shakli: ma’ruza.

O’qituvchi talabalarni Alisher Navoiy ijodida ishq mavzusining asosiy o’rinni egallashi, bu mavzu, umuman, musulmon Sharqi she’riyatida ham yetakchi o’rinda bo’lib, Alisher Navoiy unga o’z ijodining deyarli barcha bosqichlarida murojaat qilgani, buyuk mutafakkir «Mahbub ul-qulub» asarida ishqni 3 darajaga ajratishi: 1) avom ishq; 2) xoslar ishq (majoziy ishq); 3) siddiqlar ishq (haqiqiy ishq), Alisher Navoiy ijodida ishqning quyi bosqichi – avom ishqini tasvirlash maqsad qilib olinmagani, shoirning fikricha, bunday ishqning «zikri tarki adabdur va bayoni behijobliqqa sabab» ekani, shu ma’noda shoir ijodining asosini majoziy va haqiqiy ishq tarannumi tashkil etishi, Navoiy ijodida majoziy ishq haqiqiy ishqqa qarama-qarshi qo’yilmasligi, balki majoziy ishq haqiqiy ishq uchun ko’prik degan g’oya ilgari surilgani, Navoiyning ishq haqidagi tushunchasi insonning ilohiy fayzdan bahramandligi bilan bog’liq e’tiqodga asoslangani, ya’ni haqiqiy muhabbat faqat pokiza insonlar qalbidan joy olishi mumkinligi haqida ma’lumot beradi. Dostonlar mazmun-mohiyatini tushuntiradi.

(Shu o’rinda “Farhod va Shirin”, “Layli va Majnun” dostonlari haqidagi multimedia materiallari namoyish etiladi).

Interfaol metod

Yoshlar 2 guruhga bo’linadilar. 1-guruh Behbudiyning siyosiy-huquqiy mavzudagi maqolalarini, 2-guruh Behbudiyning milliy o’zlik, qadriyatlar xususidagi qarashlarini tahlil etadilar. Mashg’ulot jarayonida olingan tushuncha va ma’lumotlar asosida to’g’ri va notog’ri fikrlash holatlari ko’rsatib beriladi. Talabalar tomonidan bildirilgan fikrlarning asosli ekanligiga qarab ruhan rag’batlantiriladi.

Qo‘llash: talabalar dostonlar mazmun-mohiyati bilan tanishadilar. Tasavvuf adabiyoti bilan bog‘lab talqin qiladilar, jamiyatshunoslik, unda inson o‘rni, kamoloti kabi masalalar ustida fikr yuritadilar.

Natija: “Farhod va Shirin” dostonining tarixiy va adabiy ildizlari haqida tasavvurga ega bo‘ladilar. 2. Ushbu dostonning yaratilishida an‘ana va o‘ziga xoslik masalasi haqida tushunchaga ega bo‘ladilar. 3. Dostondagi asosiy timsollar: a) Farhod – xoslar ishqining vakili – solik majzub; Xusrav – avom ishqining vakili; Shirin, Mehinbonu, Xoqon va pir-murshidlar timsollari ekanligi haqidagi bilimga ega bo‘ladilar. 4. Dostondagi ramziylik. Ajdar, dev, temir paykar kabi timsollarning majoziy xususiyatlarini aniqlash va izohlashni o‘rganadilar. 5. Dostonda qo‘llanilgan eng muhim badiiy san‘atlar – tashbeh, tazod, mubolag‘a, kitobotning dostondagi o‘rni haqida tasavvurga ega bo‘ladilar. 6. Aytilgan fikrlarni umumlashtirish va ulardan xulosa chiqarish yo‘llarini o‘rganadilar.

▪ **Tayanch tushunchalar:** soqiynoma, solik, soliki majzub, ishq majoziy, ishq haqiqiy, ramziy timsollar, hazaji musaddasi mahzuf.

MULOQOTLAR

Birinchi mashg‘ulot: Xondamirning “Makorim ul-axloq” asarida Navoiy shaxsiyati va ijtimoiy faoliyatiga doir qarashlar.

O‘tkazish shakli: muloqot.

Muloqot darsi uchun Xondamirning “Makorim ul-axloq” asarini o‘qish tavsiya etiladi. Asardagi har bir bob talabalarga taqsimlab beriladi. Jumladan, “Oliyjanob xulqlar fazilati va dunyo ulug‘lari pushti-panohining saodatli tug‘ilishi haqida”, “Aql va idrokning ulug‘ligi hamda yuksak darajasi haqida”, “Ilmning fazilati va olimlarning marbatasi haqida”, “She‘r fazilati va shoirlarning yuksak martabalari haqida” kabi boblarini har bir talaba alohida so‘zlaydi, ularga ilova qilingan Alisher Navoiyning o‘sha xislatlarini ifoda etuvchi hayotiy hikoyatlarni hikoya qiladi.

Interfaol metod

Mashg‘ulot zamonaviy pedagogik texnologiyaning “Munozarali dars” metodi asosida o‘tkaziladi. Mashg‘ulot o‘qituvchining kirish so‘zi bilan ochiladi. O‘qituvchining kirish so‘zi tugagandan so‘ng “Munozarali dars”ning talablarini tushuntiradi. Bu quyidagilardan iborat:

1. Guruh talabalari kontingentdan kelib chiqqan holda 3 yoki 4 jamoaga ajratiladi.

2. Jamoa o‘ziga nom tanlaydi (jamoaning nomi falsafiy-estetik ma‘noni anglatishi kerak)

3. Har bir jamoa o‘zining yetakchi liderini saylaydi. Jamoaning fikrini lider ayta olishi mumkin, qo‘shimchalar liderning fikridan keyin bildiriladi.

4. Baholashda jamoa a‘zolarining javobidagi mustaqil fikrlash, ilmiy asoslash, hayotiy isbotlash masalalari ham hisobga olinishi ta’kidlanadi.

Bir jamoa ikkinchi jamoa fikrini tanqid qilishi, sharhlashi, qo‘shimcha fikr bildirish va ilmiy savollar bilan murojaat qilishi mumkin. Munozarali darsda jamoalarga quyidagi savollar beriladi:

1-jamoaga. Alisher Navoiyning axloqiy sifatlari haqida qaysi voqealar ilova qilingan?

2-jamoaga. Alisher Navoiyning shoirlik iqtidori haqida qanday hikoyalar ilova qilingan?

3-jamoaga. O‘tkir aqli borasidagi voqealarni so‘zlang.

Qo‘llash: mashg‘ulot tarixchi, adabiyotshunos, jurnalist, siyosatshunoslar, huquqshunoslar, ma‘naviyat targ‘ibotchilari, hayot tajribasiga ega bo‘lgan mutaxassislar bilan birgalikda olib boriladi.

Natija: Navoiyning shaxsiy fazilatlari haqida ma‘lumotga ega bo‘ladi. Talaba Navoiy zamondoshlari bildirgan aniq ma‘lumotlarga ega bo‘ladi. Har bir talaba mustaqil o‘qiydi, biri-birini to‘ldiradi. Boblardagi ma‘lumotlarni Navoiyning xislatlariga bag‘ishlab tahlil qiladi. Shoirning davlat arbobi, shoir, oddiy inson sifatidagi fazilatlari bilan tanishadi. Shoir shaxsiyati, hayoti va ijodiy faoliyati borasida ma‘lumotga ega bo‘ladi.

Tayanch tushunchalar: tarix, davr, xamondosh, ijtimoiy-siyosiy sharoit, saroy muhiti, shoirlik iste‘dodi, o‘tkir aql.

Ikkinchi mashg‘ulot: Navoiy g‘azallarida ijtimoiy-ma‘rifiy g‘oyalar talqini.

O‘tkazish shakli: muloqot

Talaba tavsiya etilgan adabiyotlar orqali Navoiyning lirik merosi bilan tanishadi. Devonlarining tuzilishi, hajmi, janrlari borasida ma‘lumotga ega bo‘ladi. G‘azallarini mavzu doirasiga ko‘ra tasniflaydi. “G‘aroyib us-sig‘ar” devonidagi ilk g‘azalni tahlil qiladi. Shuningdek, ustoz yetakchiligida oshiqona, orifona, ma‘rifiy mavzudagi g‘azallarini tahlil qiladi. G‘azal tahlili, lug‘at bilan ishlash, nasriy bayonini yaratish, tasavvufiy timsollar ma‘nosini anglash o‘rgatiladi.

Interfaol metod

Mazkur mashg‘ulotda o‘qituvchi sharhlash usulidan foydalanadi. Navoiy g‘azallaridan birini doskaga yozadi yoki matnini tarqatma material sifatida tarqatadi. O‘qituvchi g‘azal tahlil qilish prinsiplarini o‘rgatadi. Lug‘at bilan ishlash, nasriy bayonini yaratish, har bir baytni tahlil qilish, matndan mohiyat izlash yo‘llarini o‘rgatadi.

Qo‘llash: “O‘zbek adabiyoti tarixi”, “Tarix” fanlarining tegishli mavzulariga qo‘llash mumkin.

Natija: Talaba Navoiyning devonlari bilan tanishadi. Devonlarining qo‘lyozmalari, dunyo kutubxonalaridagi manbalari bilan yaqindan tanishadi. Shoirning lirik merosi hajmi, mavzu mundarijasining salmog‘ini anglaydi, shoir ijodining sermahsul ekanligini bilib, faxr hissi uyg‘onadi. G‘azal tahlil qiladi, Navoiyning ijod olamini anglab boradi. G‘azal tahlil qilish ko‘nikmasiga ega

bo'ladi, matn bilan ishlashni o'rganadi. G'azaldagi ma'no olamidan ma'naviy-ma'rifiy tarbiya oladi.

Tayanch tushunchalar: lirika, lirik janrlar, devon, g'azal, lug'at, nasriy bayon, sharh, izoh.

IX. O'QUV-USLUBIY ADABIYOTLAR VA ELEKTRON RESURLARI RO'YXATI:

Asosiy darslik va o'quv qo'llanmalar

1. Sirojiddinov Sh., Yusupova D., Davlatov O. Navoiyshunodlik. Darslik. – T.: Akademnashr, 2020.
2. Юсупова Д. Ўзбек мумтоз ва миллий уйғониш адабиёти (Алишер Навоий даври). Ўқув қўлланма. – Т.: TAMADDUN, 2016.
3. Сирожиддинов Ш. Алишер Навоий. Манбаларнинг қиёсий-типологик, текстологик таҳлили. – Т.: Akademnashr, 2011.
4. Исҳоқов Ё. Навоий поэтикаси. – Т.: Фан, 1983.
5. Комилов Н. Маънолар оламига сафар. – Т.: TAMADDUN, 2016.
6. Алишер Навоий. Ғазаллар. Шарҳлар. – Т.: Камалак, 1991.
7. Ҳаққул И. Навоийга қайтиш. 2-китоб. – Т., 2011.
8. Алишер Навоий: қомусий луғат. 1-2-жилдлар /Масъул муҳаррир Ш.Сирожиддинов. – Т.: Sharq, 2016.

Qo'shimcha adabiyotlar

10. Мирзиёев Ш. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Т.: Ўзбекистон, 2016.
11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси” тўғрисидаги Фармони (“Халқ сўзи” 2017 йил, 8 феврал).
12. Мирзиёев Ш. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: Ўзбекистон, 2017.
13. Мирзиёев Ш. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Т.: Ўзбекистон, 2017.
14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари” тўғрисида (“Халқ сўзи” 2017 йил, 21 апрель).
15. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. 20 жилдлик. 1-20 жилдлар. – Т.: Фан, 1987-2003.
16. Алишер Навоий. Тўла асарлар тўплами. 10 жилдлик. 1-10 жилдлар. – Т.: Ғафур Ғулом нашриёти, 2011.
17. Комилов Н. Тасаввуф. – Т.: Movarounnahr – O'zbekiston NMİY, 2009.
18. Ҳайитметов А. Навоий лирикаси. – Т.: O'zbekiston, 2016.

Internet saytlari

1. www.alishernavoiiy.uz
2. www.ziyo-net.uz
3. www.literature.uz
4. www.kutubxona.uz
5. www.qr.natlib.uz
6. www.media.natlib.uz
7. www.diss.natlib.uz